Eerste Kamer der Staten-Generaal

1

Vergaderjaar 2008–2009

Aanhangsel van de Handelingen

Vragen door de leden der Kamer gesteld overeenkomstig artikel 140 van het Reglement van Orde, en de daarop door de regering schriftelijk gegeven antwoorden

10

Schriftelijke vragen van de leden **Schuurman** (ChristenUnie), **Werner** (CDA), **Noten** (PvdA), **Thissen** (GroenLinks), **Kox** (SP), **Ten Hoeve** (OSF), **Koffeman** (PvdD) en **Yildirim** (Fractie-Yildirim) medegedeeld aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op 26 mei 2009 over de brief d.d. 20 februari 2009 (Kamerstuk EK 2008/2009, 31 700, G), waarin de minister aangeeft op welke wijze het kabinet gevolg wenst te geven aan de motie Schuurman c.s. (Kamerstuk EK 2008/2009, 31 700, B) over de kredietcrisis die om een gecoördineerd optreden in samenhang met andere crises vraagt, ingediend tijdens de Algemene politieke beschouwingen van 4 november 2008 en door de Kamer aanvaard op 11 november 2009.

1
Wil de minister de ondertekenaars van de motie met het oog op de algemene politieke beschouwingen van 13 oktober 2009 de in haar brief voor het najaar van 2009 in het vooruitzicht gestelde notitie uiterlijk drie weken voorafgaand aan de algemene politieke beschouwingen aanbieden?

2
Het valt de ondertekenaars van de motie op dat de reactie van het kabinet op de motie niet spreekt over de morele crisis. Dat wil zeggen dat er gebrek is aan verantwoordelijkheidsbesef op verschillende niveaus of dat het dragen en uitwerken van wel aanwezig verantwoordelijkheidsbesef bijna onmogelijk is geworden door schier autonome – vaak door technologie gestempelde – processen. Is het kabinet zich van deze analyse bewust?

Aanvullende schriftelijke vragen van het lid **Schuurman** (ChristenUnie) medegedeeld aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op 26 mei 2009 over de brief d.d. 20 februari 2009 (Kamerstuk EK 2008/2009, 31 700, G), waarin de minister aangeeft op welke wijze het kabinet gevolg wenst te geven aan de motie Schuurman c.s. (Kamerstuk EK 2008/2009, 31 700, B) over de kredietcrisis die om een gecoördineerd optreden in samenhang met andere crises vraagt, ingediend tijdens de Algemene politieke beschouwingen van 4 november 2008 en door de Kamer aanvaard op 11 november 2009.

1
Is er, constaterende dat de grote problemen van deze tijd niet meer als afzonderlijke probleemgebieden kunnen worden beschouwd, maar dat deze steeds meer met elkaar verweven raken en om een samenhangende aanpak vragen waarbij de dieperliggende oorzaken worden aangepakt, niet een verandering van cultuurparadigma nodig, die ook de hoognodige consequenties heeft voor een politiek waarin gerechtigheid een zeer belangrijke rol speelt?

2
De aandacht voor milieu en natuur, voor ontwikkelingssamenwerking, voor ongelijkheid op wereldniveau, voor klimaat, grondstoffen, energie- en voedselvoorziening voor alle wereldburgers is groeiende en duidt erop dat het bewustzijn algemeen aan het worden is dat de nadelige kanten van de globalisering van economie en monetair beleid op basis van technologie sterk toenemen. De roep om duurzaamheid geeft daar uitdrukking aan. Is de minister van oordeel dat er – gelet op deze tendensen – blijkbaar een verandering van de onduurzame, bedreigende technisch-economische ontwikkeling nodig is in de richting van een duurzame, rechtvaardige ontwikkeling waarbij ecologische en sociale condities meer aandacht krijgen?

3
Onderkent de minister dat er dringend behoefte bestaat aan een gemeenschappelijk gedragen toekomstbeeld – waarover de bekende *Verklaring van Tilburg* en *het Appèl van Antwerpen* spreken?

4
Hoe staat de minister tegenover het inruilen van het paradigma van een ongeremde technisch-economische

KVR36884
ISSN 0921 - 738x
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2009

groei – het zogenaamde machinemodel – voor een model dat het leven van individuele mens en, van samenlevingsverbanden, van de (mondiale) samenleving als geheel, van het planten- en dierenrijk centraal stelt – het zogenaamde tuinstadmodel? In dit model worden de grenzen van het dragend vermogen van de natuur gerespecteerd, wordt geleefd van de interest van het geschonken kapitaal zonder dit kapitaal uit te putten.

5
Een cultuurrichting die *vruchtgebruik* voorstaat impliceert een kwalitatief andere economische groei – met verdiscontering van ecologische en sociale kosten naast productiekosten – dan de gangbare. Daarvoor zijn andere indicatoren en stuurinstrumenten voor economische ontwikkeling noodzakelijk dan die van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Ook is een technologie met een meer natuurlijk, milieuvriendelijk en menselijk gezicht vereist. Wil de minister daarbij behorende toekomstverkenningen en scenario's ontwikkelen om te verkennen of deze adequate politieke oplossingen kunnen verschaffen die een uitweg uit de crises bieden?

6
Wil de minister staan voor verantwoorde technologieën? Trekt de minister de les van de financiële crisis dat afstand moet worden gedaan van complexe, onoverzichtelijke technische systemen? Deze computersystemen hebben bankiers verleid om hun verantwoordelijkheden af te schuiven. Of zij verdwaalden in het technologische doolhof, zij het in de verwachting er materieel beter van te worden. Acht de minister het niet tijd voor alternatieve computersystemen, waarbij menselijke verantwoordelijkheid centraal blijft staan? Verdient dit punt extra aandacht bij de fundamentele herziening van ons internationale geldstelsel? Welke initiatieven neemt het kabinet daartoe?

Antwoord

Antwoorden van mevrouw **Ter Horst**, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
(Ontvangen 29 juni 2009)

1
Ja, Ik ben bereid om aan dit verzoek tegemoet te komen.

2
In de beantwoording van uw eerdere motie heb ik geschetst op welke wijze het kabinet de door u belichte crises samenhangend in beeld brengt en welke initiatieven wij daarvoor nader zullen ontplooien. In uw motie vroeg u niet naar de morele aspecten van de vraagstukken, zodat op dit onderwerp ook niet nader is ingegaan. Dat betekent niet dat wij de noodzaak van gedragsverandering geen belangrijk onderwerp vinden. Ik begrijp uw zorgen over morele ontwikkelingen en de onderliggende factoren die daaraan ten grondslag liggen. Ook door het kabinet is al meerdere malen gesproken over normen en waarden, onder andere in het aanvullend beleidsakkoord. Daarin wordt expliciet gesteld dat de crisis over meer gaat dan alleen geld, dat de antwoorden op de opgaven die de recessie stelt ook perspectief moeten bieden op versterking van normen en waarden in de samenleving en dat de morele agenda ook gaat over de balans in de economie.
De eigen verantwoordelijkheid van burgers, instellingen en organisaties staat hierbij voorop, maar ook collectief staan we als samenleving voor grote morele opgaven: zorg voor mensen die het nodig hebben, hier en elders, voor toekomstige generaties en voor het aardesysteem (natuur, milieu en klimaat). Mensen en organisaties hebben een persoonlijke verantwoordelijkheid voor de keuzes die zij maken en de morele plicht die keuzevrijheid te gebruiken om het goede te doen. De politiek speelt een rol bij het creëren van een context die deze keuzes mogelijk maakt. Onder meer via onderwijs en de media. Het nemen van deze verantwoordelijkheid raakt aan een van de belangrijkste opgaven waar de huidige samenleving voor staat. Er moet nog veel gebeuren rondom technologie en gedragsverandering, maar samen kunnen zij een cruciale factor zijn om de diverse uitdagingen in de wereld het hoofd te bieden. Hierbij kan nieuwe technologie ook kansen bieden voor sociale en economische verbanden, zowel nationaal als internationaal. Bewustwording over de noodzaak van meer morele verantwoordelijkheid en een technologische ontwikkeling die dit ondersteunt, is groeiende en dat stemt mij hoopvol.

Antwoorden van mevrouw **Ter Horst**, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op de aanvullende schriftelijke vragen van het lid **Schuurman** (ChristenUnie).
(Ontvangen 29 juni 2009)

1
Ik deel uw analyse dat de grote problemen van deze tijd niet als afzonderlijke deelgebieden kunnen worden gezien en om een samenhangende aanpak vragen. In de beantwoording van uw motie hebben wij al aangegeven op welke wijze het kabinet hierop inzet. In het aanvullend beleidsakkoord hebben wij – naast de concrete maatregelen ter bestrijding van de economische crisis – ook de morele vragen in verband met de crisis onder ogen gezien. Het gaat om het herstellen van doorgeschoten onevenwichtigheden, met name in de financiële sector en in het beloningsbeleid, en om het moreel versterken van de samenleving. Ook in dat opzicht is nieuw perspectief nodig en mogelijk. In paragraaf IV van het aanvullend akkoord heeft het kabinet een agenda voor de morele versterking van de samenleving geformuleerd. En voor dit kabinet staat respect, integratie en duurzaamheid al langer centraal; stuk voor stuk punten die behoren tot de door u bedoelde culturele agenda. De overheid stimuleert hiermee de context waarbinnen veranderingen van cultuurparadigma tot stand kunnen komen. Maar uiteindelijk zal deze verandering van onderaf moeten worden verwezenlijkt. Het geheel aan opvattingen die een maatschappij vorm geeft, verandert geleidelijk onder invloed van een

veelheid aan factoren. Hierbij spelen onder meer opvoeding, kerken, onderwijs, media en politiek een rol. Hoe een dergelijk proces plaatsvindt en wat de diverse partijen er in positieve zin aan kunnen bijdragen zou nader kunnen worden onderzocht. De Eerste Kamer zou hierbij gebruik kunnen maken van haar recht om adviesraden te bevragen.

2
Het kabinet acht de beschreven verandering richting meer duurzame en rechtvaardige ontwikkeling inderdaad nodig. In aanvulling op het Beleidsakkoord heeft het kabinet daarom een aanpak voor het thema duurzame ontwikkeling geformuleerd in de brief van 16 mei 2008. Hierover is op 29 april van dit jaar een voortgangsbrief gestuurd aan de Tweede Kamer. In deze aanpak worden concrete beleidsdoelen op relevante thema's beschreven. Een tweede spoor is het streven om met de eigen bedrijfsvoering van de overheid tot de koplopers qua duurzaamheid te behoren. Het derde spoor is een actieve rol in de dialoog over duurzaamheid.

3
Ik ben blij met bovengenoemde initiatieven omdat deze vanuit de samenleving zelf komen en daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan het komen tot een gedragen toekomstbeeld. Ook het kabinet onderkent de behoefte aan een dergelijk beeld. In het beleidsprogramma Samen Leven, Samen Werken en in het aanvullend beleidsakkoord is de visie van dit kabinet opgenomen. Het kabinet acht het van belang om een aantrekkelijk en richtinggevend perspectief op een duurzame toekomst te beschrijven en daarover met de samenleving in gesprek te gaan. In bovengenoemde brief over duurzame ontwikkeling heeft het kabinet een aanzet tot een dergelijk toekomstperspectief geschetst. Dit kabinet streeft naar een samenleving met welzijn en welvaart voor iedereen, ook op langere termijn; een welvarende, duurzame en solidaire samenleving. Daar werken we aan, samen met veel mensen in de samenleving. Want de toekomst wordt door ons samen gemaakt. Deze toekomstvisie wordt ook internationaal steeds breder gedeeld, onder meer de «new green deal» van de Amerikaanse President Obama en de policy-brief daarover van de VN, waarover Minister Cramer en Minister Koenders een kabinetsreactie aan de Tweede Kamer hebben gezonden op 12 juni 2009.

4
Ik ben niet met u van mening dat we op dit moment het paradigma van ongeremde groei hebben. Op veel terreinen is al jaren het inperken, sturen en inkaderen van de groei het paradigma. Ik denk alleen al aan het kinderwetje van Van Houten en het hele stelsel van sociale zekerheid en een economisch beleid dat zich richt op evenwichtige groei. Het beleid is gericht op kwaliteit van leven en selectieve groei. In de laatste jaren zijn er zeker onevenwichtigheden ontstaan. Daar ben ik hierboven reeds op in gegaan. De erkenning dat de planeet en menselijke waardigheid randvoorwaarden zijn voor de economische groei, is in de geglobaliseerde wereld nog onvoldoende tot uiting gekomen in concrete maatregelen en structuren. De internationale coördinatie is achtergebleven bij de groeiende onderlinge afhankelijkheid.
Maar zoals ook in het antwoord op vraag twee is aangegeven, moet gewaakt worden voor het idee dat de samenleving in hoge mate maakbaar is door het kabinet. Een grote systeemverandering vergt een gezamenlijke inspanning van overheid, bedrijfsleven en burgers en zal het nationale niveau overschrijden. De inzet van Nederland in de internationale klimaatonderhandelingen weerspiegelt onze wens om tot een meer duurzame samenleving te komen. Hetzelfde geldt voor de andere activiteiten in het kader van de kabinetsbrede aanpak duurzame ontwikkeling.

5
Vruchtgebruik impliceert dat er niet wordt ingeteerd op de voorraden financieel, economisch, ecologische en sociaal-cultureel kapitaal. Dit hangt sterk samen met het concept duurzaamheid en de kapitaalbenadering die in navolging van de commissie Brundtland vaak wordt gehanteerd. Het duurzaamheidsdenken krijgt ruime aandacht in het Coalitieakkoord en het beleidsprogramma. Hieruit wordt ook duidelijk dat het kabinet stuurt op basis van een breed scala aan doelstellingen en indicatoren. Niet alleen de (brede) welvaartsdoelstelling kleurt het kabinetsbeleid, maar bijvoorbeeld ook de doelstellingen met betrekking tot het reduceren van CO_2-emissies en het verhogen van het aandeel duurzame energie. Het beleid van het kabinet levert maatschappelijk en richting de markt de stimulansen en prikkels om te investeren in duurzame technologie.
Om welvaart goed te meten is meer nodig dan de BNP-maatstaf en daar wordt op dit moment ook hard aan gewerkt. Zo is het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) momenteel bezig met het nadenken over een tegenhanger van economische maatstaven als het Bruto Nationale Product. En ook door de planbureaus en andere partijen worden met enige regelmaat toekomstverkenningen en scenario's ontwikkeld die inzicht verschaffen in de uitdagingen waardoor de politiek gesteld wordt. In de beantwoording van uw eerdere motie is hier op ingegaan. In de komende jaren zal de Monitor Duurzaam Nederland verder worden uitgebouwd door het CBS en de planbureaus. Het doel is om deze monitor een steeds effectiever hulpstuk te maken bij het identificeren van duurzaamheidsuitdagingen en de beleidsmatige vertaling daarvan. Ook internationaal is hiervoor veel aandacht. Zo heeft de OESO het «Global Project on Measuring the Progress of Societies» opgezet en is er binnen de EU in 2007 een conferentie gehouden over «Beyond GDP».

6
Hoewel het kabinet beperkt is in haar mogelijkheden om technologische ontwikkelingen tegen te gaan of te veranderen, is zij een groot voorstander van verantwoorde en duurzame technologieën en stimuleert deze ook. Zowel in het Beleidsprogramma als het aanvullend beleidsprogramma worden extra middelen vrijgespeeld om investeringen in deze technologieën te bevorderen.
Complexiteit en onoverzichtelijkheid hebben inderdaad bijgedragen aan de crisis in het financiële stelsel. Hierbij moet worden gedacht aan ingewikkelde samengestelde financiële producten en de handel hierin. De schuld kan echter niet te gemakkelijk neergelegd worden bij

technologie of computers. Het zijn uiteindelijk mensen die de computers bedienen. Financiële crises zijn dan ook van alle tijden. Ook voor dat er computers waren uitgevonden waren er financiële crises, bijvoorbeeld de tulpencrisis in de 18e eeuw.
Dit neemt niet weg dat banken voor de kredietcrisis teveel leunden op wiskundige computermodellen om hun risico's te berekenen. Banken hebben deze les inmiddels geleerd, hetgeen naar onze verwachting zal leiden tot veranderingen in het risicobeheer en gebruik van modellen.
Financiële markten zijn sterk internationaal georiënteerd, hetgeen betekent dat in internationaal verband tot herziening van het financiële stelsel moet worden besloten. Eén van de maatregelen die voorligt, is het hanteren van strengere kapitaaleisen voor complexe kredietproducten die bovendien beter gekoppeld zijn aan het werkelijke risico en beter toezicht op het risicomanagement van banken.